

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת קרח, תשס"ח
מספר 762מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

האם תלונותיו של קרח קבלו תשובה הולמת?

קריאה ראשונית של סיפור קורח אינה מאפשרת הבנה נכונה של האופי האמתי שלו - האיום הרציני של המאורעות האלה. כך מתאר הכתוב את המצע הרשמי של קורח ואת הקואליציה שלו: "כי כל העדה כלם קדשים" ולכן "ומדוע תתנשאו (משה ואהרן) על קהל ה' " (טז:ג).

נראה שקורח ועדתו דורשים את החלפת ההנהגה, ואולי אין צורך במנהיגות כלל! לכאורה עניין פוליטי לגמרי. חז"ל והמפרשים שבעקבותיהם כבר הסבירו היטב את הסיבות האישיות שהביאו כל אחד מהשותפים לקואליציה (קורח, דתן ואבירם, און בן פלת ונשיאי העדה) למרוד במשה ואהרן.¹ משה מצדו, עוד קודם שהוא פותח בוויכוח עמו, מציע מיד לערוך מבחן מי הוא ה"קדוש" הראוי לכהונה (טז:ה-ז). הסיפור בא לשיאו אחרי שלושים וחמישה פסוקים שבסופם הרס מזעזע של כל ראשי התנועה ומעריציהם (טז:לב-לה):

ותפתח הארץ את פיה ותבלע אתם ואת בתיכם ואת כל האדם אשר לקרח ואת כל הרכוש, וירדו הם וכל אשר להם חיים שאלה... ואש יצאה מאת ה' ותאכל את החמשים ומאתים איש מקריבי הקטרת.

הסוגיה הזאת זכורה במסורת בעיקרה כ"מחלוקת קורח ועדתו" וכדוגמה קלאסית של "מחלוקת שאינה לשם שמים" (אבות ה:כ). קורח עצמו נחשב סמל הפירוד והפלגנות בתוך עם ישראל. הלקח ההלכתי שיצא ממנו לדורות הוא: "ולא יהיה כקרח וכעדתו" (יז:ה) – שאסור לגרום מחלוקת ולהשתתף בה. הגישה הזו משתקפת היטב במדרשי חז"ל המובאים בפירושי רש"י והמנסים להסביר את התגובה המיידית, המרגשת והנואשת של משה: "וישמע משה ויפל על פניו" (טז:ד): "מפני המחלוקת שכבר זה בידם סרחון רביעי". כלומר, הרוע המיוחד של מרד קורח ומה שהביא לתגובתו של משה הוא שמשה חש שהפעם, אחרי ה"סירחון" הזה, הוא לא יוכל עוד להתחנן לפני ה' לסלוח לעם כמו שעשה פעמים רבות בעבר. האירוע של קורח ועדתו היה בבחינת "הקש ששבר את גב הגמל".

ואולם האמת היא שהביקורת והדרישות של קורח היו רציניות ומסוכנות יותר מעוד סתם מחלוקת, מפני שהיה חבוי בהן סוג של ספקנות שלא נשמע כמותה עד אז. דבר זה רמוז בהכרזה של משה קודם שפצתה האדמה את פיה ובלעה אותם: "בזאת תדעון כי ה' שלחני לעשות את כל המעשים האלה כל לא מלבי" (טז:כח). מדברי משה אלה מתברר שקורח הטיל ספק ביסוד היסודות של אמונת ישראל - בה' ובתורתו. כלומר אולי ה' לא שלח את משה, אלא האותות והמופתים של יציאת מצרים וקריעת ים סוף והטלת החוקים והמשפטים – כולם מאת משה עצמו; מכוחו ומדעתו! הבה נחזור לתחילת הסיפור וננסה לשחזר מעט מן השיחה שמן הסתם הייתה בין קורח למשה.

כשקורח שאל "מדוע תתנשאו על קהל ה'", קרוב לוודאי שמשה ענה: "בורא עולם בחר בנו על ידי התגלות נבואית ישירה והטיל עלינו את השליחות הזאת". אולי השיב קורח: "איזו הוכחה יש לך שכך קרה? וגם אם שמעת קול כלשהו, מי אמר לך שזה קול ה'?"

¹ עיינו רש"י על במדבר טז:א.

ברגע זה, ודווקא אולי משום שמהה הבין שאין לו תשובה משכנעת, נאמר: "וישמע משה ויפל על פניו", כנראה מחוסר אונים. לכן הוא מיד הציע להם מבחן: "בקר וידע ה' את אשר לו" (טז:ה). לכן, כשקורח ועדתו עמדו לקבל את עונשם, ניצל משה את ההזדמנות הזו להוכיח בפני כל שה' שלחו. ההכרזה של משה בסגנון של תנאי כפול לא השאירה מקום לכפל משמעויות:² "ויאמר משה בזאת (אם בריאה יברא ה') תדעון כי ה' שלחני" (טז:כח), ואילו "אם כמות כל האדם ימותון אלה... לא ה' שלחני".

כידוע, הנבואה התאמתה, הרשעים נענשו והמרד שקט. בכל זאת נשאלת השאלה: אכן, הפלא ש"פצתה האדמה את פיה" הצליח לשכנע את אנשי דור המדבר. אך מה נעשה היום, כשאנשים מטילים ספק באמיתות נבואת משה ודורשים הצדקה הגיונית לקבלת עול מלכות שמים ועול מצוות. ואף אם היה לנו היום נביא שיכול לעשות מופתים כמשה, הרי לא ברור שזה היה יכול לשמש תשובה מספקת לקטני האמונה. הרמב"ם כבר קבע שהדרך של מופתים אינה הדרך הנכונה להשיג את האמונה "שהמאמין על פי האותות יש בלבו דופי (פקפוק ודחיה)". לדעת הרמב"ם, בני ישראל האמינו במשה בזמן יציאת מצרים משום שהם עצמם השתתפו בחווייה החד-פעמית של מעמד הר סיני (הלכות יסודי התורה ח, א).³

לא נוכל להיכנס כאן לעובי הקורה של הבעיה, אך יש לנו היום נכס שלא היה בימי קורח: התורה הכתובה והמסורה, ובה תכנית מפורטת לקידוש החיים של הפרט ותמצית של הייעוד ההיסטורי של עם ישראל. חשיבותה כבר הוסברה היטב על ידי ה"חבר" בספר הכוזרי לרבי יהודה הלוי:

אם מישהו קיבל מכתב שלכאורה חתום בשם מלך הודו, ובתוכן של המכתב יש כל מיני מידע שרק מלך הודו יכול לדעת, סביר להניח (א) שיש מלך הודו (וב) שהוא משתדל להתקשר איתנו...

והנמשל ברור. דומני שהגישה הזאת ניתנת לעיבוד ולהרחבה, וממנה אפשר לפתח דרך אפקטיבית להתמודדות עם הספקנות המודרנית,⁴ ואולי זה כבר מרומז בפסוק: "לְקַח אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֹּאת וְשַׂמְתָּ אֹתוֹ מִצַּד אַרְוֶן בְּרִית ה' א-להיכם והיה שֵׁם בְּךָ לְעֵד" (דב' לא:כו).

ד"ר שמעון אליעזר (שוברט) ספירו
היחידה ללימודי יסוד

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע.

הדף מופיע באינטרנט באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>.
כדי להצטרף לרשימת המנויים בדואר האלקטרוני על דף פרשת השבוע, יש לפנות לכתובת: listserv@vm.biu.ac.il. אין לכתוב נושא למכתב. יש לכתוב שורה אחת בלבד, בגוף המכתב: sub
parasha-l firstname lastname כאשר first-name ו- last-name הינם השם הפרטי ושם המשפחה של השולח.

² לפי הרמב"ן (במ' טז:ל), מה שקרה היה ניכר כנס מן השמים משום שסדק המופיע באדמה בגלל רעידת אדמה טבעית נשאר כך, ואילו בסיפור שלנו - מיד אחרי שקורח "וכל אשר לו" נעלמו לתוך התהום נסגר "פי הארץ", והאדמה חזרה למה שהייתה קודם לכן.

³ על הבעיות במושג "אמונה" היום עיינו בספר "על האמונה" בעריכת משה הלברטל, דוד קורצווייל ואבי שגיא, ירושלים תשס"ה.

⁴ במאמר שיפורסם בקרוב אני מנסה להראות שהיהדות היא "היפותזה של הסבר" של כמה דברים קיומיים כגון הקוסמוס, ההיסטוריה והתכונות של היצור האנושי, ואפשר להוכיח שההיפותזה הזאת חשובה כיוון שהיא חשובה למבחן של אמת ושקר, ואמונה בה היא רציונלית בהחלט.